

«PARIS JOUR» IL DA

Ez zen eguneroko on oietako bat, eskas antzekoa baizik. Berriak asko puztuak eta arrigarriro eta bedurgarriro idazten zituena, irakurlearen jakin-min eta zentzuak esnarazteko.

Baifia il da. Ez norbaitek erai duelako, ezin bizi zelako baizik. Ez du Gobernuaren galabai estuak itxiarazi. Bere gisa il da. Soldata jasotzea eskatu zioten bertako langilleak. Lehendik zorrak eta ezin jaso. Debalde lanik egiteko inor ez eta atera gabe geldi behar.

Ez zen ain maitea PARIS JOUR beste eguneroko askoren artean. Ez zuten ain gogozko, ez bai zuten gauzak bere neurri batean gordetzen. Beti gainezkatuak azaltzen bai zuten. Alaz guziz ere PARIS JOUR-en eriotzak mindu eta nahigabetu egin ditu.

Berri-epsilon bat, albistari bat il da. Jende-mota bati albeste janaria ematen zion eguneroko. Egiten zuen bere serbitzua gizaratean. Orain bat gutxiago gizaratearen serbitzari oietan. Bete gabeko zulo bat gehiago gizaratean. Eta ori mingarri da lan beheran ari dan senide batentzat.

Ez ori bakarrik, ordea. Azken bera ikusten dute beren buruentzat eguneroko guztiak. Denak ere ezin bizi eta il giza behar. Gainean daramate il behar tristerearen epaia. Telebista bakarrik geldituko litzake bizirik.

Orregatik egin dute eguneroko guztiak eta irratia denak huelga. «Ez zaito eguneroko bati bakarrik ere, iltzen utzi behar. Gobernuak lagundu behar die guztiak diruz, bizirik irau denazaten»-zioten. Orregatik eta ortarako elkartu dira eguneroko eta irratia guztiak.

Bikaifia da benetan frantziarren jokabide au guretzat. Bakoitzak bere iritzikoak bakarrik izatea nahi al luke aldizkari guztiak? Eta iritzi eta jokabide ezberdinekoak behar ditugu aldizkariak inor jakin-mina ase gabe geldi ez dedin.

Baifia au ezin dugu onatzen eman eskuldun kaskagorrorok. Il dedilla nik bezala pentsatzen ez duena esan ohi dugu. Orduan elkarren arteko il edo biziko borroka. Gu ez gaude gu ez bezalakoa danari bizitzen laguntzeko. Erail eta izkutatuko arteko pakerik ez dugu izaten.

Ikus bestela besterenakin nola sartzan dan zenbait aldizkari. Besteren aurka itzein besterik ez du egiten zenbaitek. Bestea ito arteko onik ez.

Eta ortarako bide guztiak dira onak: Gezurra, azpikeria, jokozikifia, saldukeria eta abar. Kale baztarrak eta taberna zuloak ez ezik Elizak ere onak dira ortarako. «Anai arteko gorrotoa zabaltzen ari dela Z. Argia otegin» du apaiz batek Donostiako aldare batetik. «Campana de escándalo» batean sartua zegela esan zen onen ardurapean dagoen erdal-eguneroko baten orrian.

Au guzia ezineraman baten gaitza da. Ezin onar besteren bideak eta iritzia.

Orregatik da zailla gure artean askatasuna eta nortasuna. Aldizkari batek behar beharrezko dituen bi doai. Albiste garbi eta egiazkoak zoro dizkio eguneroko batek erriari. Erriari pentsarazten lagundu behar dio. Erria esnatzen eta ezitzen lagundu behar du.

Ortarako, berriz, elburu, bide eta xede jakin batzuk artu behar ditu orbelaren antzera aizeak astindu ez dezan eta irakurleak nabastu. Dena den au dela ueste dugu aldizkari baten jokabidea. Bakoitzak bere bidea artu: askatasun eta nortasun bidea, alegia. Eta beste bide ezberdin batzuk artu dituzten bere senideak maite eta errespeta.

TXALO JO BEHAR

Gutxi gora-behera, liburu bat asetzen (bat baino gehiagore ere bai) argitaratzen da gaur euskaraz; eta, ene uestez, laister lortuko dira ehun liburu urtean. Ez da hori, izan, kopuru gaitza; eta edozein iritzi, aldeko ala aurkako, eman euskaldunen beharren arabera zeri dagokion edo zehintzune betetzen duen.

Sarasolak berriki azaldu duenez, azkeneko bi urte hauetan agortu egin da pitin bat euskal literaturaren joritasuna. Sortzapen-lanetan (nobela eta olerkigintzan bereziki) geldiune batetan omen gaude; eta, Sarasolaren uestez, euskararen batasunaren arloak horretara gaitu. Kintanek ere, aditzaren arazoa berriki aztertu duelarik, gure gramatika-zulo honetatik irten beharra aipatu du.

Geldiunerik ote dagoen ez dakit. Baina nik neuk ere (eta honelaxe lehenengo aldiz mintzo ez naizelarik), geldiunerik obratu ala ez obratuko, gauza bera esango dut gaurkoan: ezin daitekeala Euskal Herriaren arazoa, ez euskal literaturarena bera, gramatika-arazoa bihurtu; gisa dela hizkuntzalariek hizkuntza-lan hori egitea; baina ez dela normala, ez onuragarria ere, idazlearen multzo osoa (are gutxiago «etxeko euskera» besterik ez dakitenean otea) hizkuntzako nartzisismora lerratzea, eta berri osoa bere txilborrari so paratzea. Idazle izatea, bestalde, gauza bat da; eta gramatikarik izatea beste bat. Gai zail hauetan, teknika-gai guztietan bezala, abots gehiago entzun

eta handiagoa da kakofonia... eta porru-piloa!

Nola irtengo ordea geure kinatik?

Alde batetik, teknika-arazo horietarako erabakitzaile bidezko eta bakar bat hartuz: EUSKALTZAIN-DIA, noski. Eta, bestetik, hizkuntza-ahuleziak ebakitzeko, korporalok askatzeko, eta aurrera jotzeko, proposamendu berriak eginez.

Gure istilu aspergarririk hauek ez dira, inundi ere, lau sasi-jakintsuren setaren ondorio. Ez. Susturain zinezko problemak dira, eta premia osoak. Gure hizkuntza ez da inoiz landua izan, ez da sekula administrazio-tresna eta literatura-lanabes izan. «Queremos el euzkera de las montañas, puro y fresco como los arroyos de las alturas» esatea, ez da ezer esatea; «mendietako» hizkuntza horrek, bere horretan hain zuzen, gaur baino ez digulako. Eta esaldia bota duenari ere ez; eta esaldiaren erdaltasuna da agliririk nabarmena.

Ezin bestezko dugu euskara zarpailtasun horretatik jasotzea eta AURRERA jotzea. Ez dugu problema hau H-aren kontrako izkirimiri arloa atzerakoiki eta kirtenerkiak asmatuz gaindituko. Gainditzeko, jaso eta eman egin behar da.

Hots, hauxe egin dute «Ikastola-Hiztegia» prestatu dutenek: lan isila, ospetakea, iluna; lan txalotarra benetan. Eta Euskaltzaindiak harrera ona egin dio liburuari; eta ona merezi zuela iruditzen zait.

Txukuna itxuraz, oinarriko hiztegiaren eginkizunari eraso diote ausarki egileek; eta eskaini diguten fruitua mardula da. Orain da kritika sendo eta funtsatuak egiteko garaia; alegia, Euskaltzaindiak ikutuak hemen eta han eman, eta iritziak bildu ondoren, bere AZKEN HITZA eman dezan baino lehenago. Orain da mementoa; ez erabakiak hartu ondoren.

Arantzazuko erabakiak gaur onartu nahi ez dutenek, era berean, lehen izan zuten kontra egiteko aukera. Orduko kritikak egokiak

ARGIA

Zuzenadaria:
MIREN JONE AZURZA ARISTEGIETA

Nafarroa-Kantauri eta Aragoiko Kaputxinoak argitaratua (Kale Nagusia, 50-1. Bulardea-Pamplona).
Donostia: Okendo, 22
Tel. 42 66 66

ARPIDE SARIA:

Barruan Korreo batasunetako errietan Atzerrietako beste errietan Aldez	300 pezeta 350 pezeta 370 pezeta Aurrez galdetu
Salmetan (ale bakoitza)	7 pezeta

GIPUZKERA BAI, LAPURTERA ERE BAI

Filologi ta linguistika gauzetan ez ikasi batentzat beti da zail gauz hauetzat zerbaite idaztea. Bestalde, besteek, behar dutenek —Euskaltzaindiak— hartutako erabakia jarraitzeko prest egonik, kontsiderazio guzkiek bakarrik egin daitezke bai honi buruz.

Konsiderazio hauk, berriz, iturri bi dute: batetik, zenbait mailetan eta zenbait giroetan gai honi buruzko erabakia alde zurretik hartua dagoela dirudielako, azkeneko erabakia horrelakoa izango delakoan noski, bainan une berean azken erabaki hori nolabait bortxatuz; bestetik, jendeari entzundakoa da kontsiderazio hauen iturri. Jende batzu esan beharko, asko edo gutxi direla jakin gabe, ba direla bakarrik, eta gipuzkoarrak.

Konsiderazio hauek bi eratakoak dira: soziopolitikoak, nolabait esateko, batzuek, linguistiko historikoak beste. Euskeraren baldintza soziopolitikoak gogoan izanik ba dirudi gipuzkera ta gipuztasuna irteten direla garai. Bainan helburuak euskera ta dunen batasuna izan behar baldin badu, garbi dago gipuzkera ta gipuztasuna batasun bat izan beharrenean, erredukzio bat izanen litzakeala, baldin eta galnontzeko euskalduneri gipuzkeran oinarriturik osatutako batasunean euren burua ber aurkitzea ahalduko ez balitzale.

Gipuzkerak nun eta nola aberasturik ba daukeala ere garbi dago. Eta zergatik ez duen aberastu behar ulertezina da. Literatura kondairan zehar beste euskalkiak eman dutenagatik eta gaur egun oraindik dituzten posibilitateagatik, gipuzkerak zerbaite ikasi dezake. Gipuzkera ez da izan beti (edo inoiz) ez euskalkirik zabalduena ez aberatsena, ez literaturarik bikalena izan duen euskalkia. Benetan arizteko izango litzake gaur egun mintzatzen den gipuzkerak euskera abstraktiaren posibilitate guztiak jaso izana, eta euskeran gerta daitzekean desitxurazte ta akatsetatik bat ere ez edukitzea beregan. Gauza bat da bentaja edo baldintza geografiko, eta soziopolitiko batzuek direla ta euskeraren batasuna egi-terakoan oinarri proposa bezala gipuzkera azaltzea, eta besterik, bere hortan, batasun hortarako nahikoa ta gehiegi dela pentsatzea.

Gizonak mugatu beharra daduka bere posibilitateetan eta hizkuntza batek ere bai. Bere barruan dituen posibilitate abstrakto guztiak egiztatu hasten bada, laboratoriko hizkuntza gerta daiteke. Halaz ere, jagoan dagoena gizon bakar bat ez denez gero, gizon askok osatzen duen herria baizik, posibilitate bat baino gehiagotara irekiri egon behar du hizkuntzak, aditzean bereiziki. Eta euskerari posibilitate hoiak eskura eskeintzen bazaizkio, zergatik, besterik gabe, baztertu?

Ba dirudi lapurtera modernoak euskerari kontuan eduki beharreko posibilitateak eskeintzen dizkiola, gipuzkerarenak ukatu gabe, euskera aberastan dutenak, aditzi buruz, batipat. Zergatik ez ditu euskera batu batek lapurteraren posibilitate horiek jaso behar, gipuzkeraren osatzeile bezala? Guk ez genduke nahi laboratoriko hizkuntzarik, hizkuntza abstraktorik, ezta euskeraren behar baino gehiagoko erredukzio euskalki bakar batetara; bainan bai, herri bati dagokion neurrian, posibilitate biez jantzitako hizkuntza. Eta euskaldun guziona izanen dena, Bidasoarik gabeko euskera, alegia.

Baldintza soziopolitikoak indarrik ba dute. Bainan baldintza soziopolitiko direnez gaurko bakarrik dire baliozkoak. Kondairak ezer erakusten baldin badu gisa honetako baldintzak aldatzen direla ta aldatu daitezkeala da. Edo itxaropen guztiak galdu ditugok?

Euskera batuen arazoko ez du inola ere teknikoaren arazo hutsa izan behar. Irakurleriak eta idazleak ba dute botoa edo, gutxienean, euren iritzia azaltzeko eskubidea eta betebeharra. Gure hau eskubide ta betebeharrak hori betetzera dator.

Joxe Azurmendi

«Ikastola-Hiztegia» baditu bere hutsuneak edo ahuleziak. Baina abiaburu bikaina iruditzen zait. Batzutan garbitzeagatik agertzen da («odolgorri» = hemoglobina); eta beste batzutan, berriz, beharrik gabe onartzen du erdal fonetika («animali» = eusk. *alimale*, *alimalia*). Egoki litzake, bestalde, hurrengo argitaraketa egiterakoan, erdaratik euskararako bilabide bat ematea; bestela zail gertatzen bait da libu erabiltzea.

Hitzen sentiduari edo adierazari dagokionez, berriz, hobetatzat dadukat Azkue bidea (fransesezko eta gaztelarazko kidea, azalpen batekin), gaztelarazko kide bakar eta soil bat (sasi-kide askotan, gainarra) ematea baino. Askuek argiztapen luze bat eman ohi du askotan: «Giharra: leño propiamente dicho, parte central del árbol, cubierta de liber, albura y corteza; coeur, bois proprement dit, partie centrale d'un arbre, couverte de liber, d'aubier et d'écorce». Batzutan (ez beti) honelako zerbaite egin behar litzakeala iruditzen zait. Bestela, kide bakar bat proposatu, erdal semantika-zatiketa onartzen da; eta erdal egiturentzako arraildua irekitzen. Beste hitz batez: saltsa frankoren iturri berri bat.

Zenbait kasotan, bestalde, hitzek elkar mugatzen duten kasoeetan, hobe litzake nik ueste hitz-mordo osoa hartu, eta dena elkarren mugatzale gisa ematea, dagozkien azalpenekin batera noski:

// sustrai / erro / zain //
// garaino / zaldi / behor / mokal / pottoka //

bakoitzari zer adierazkizun-eremu dagoekin zehatz azalduz.

Artikulu batetan ezin daiteke dena azter (nahiz dena xeheki aztertu behar den); eta hemen honen besterekin utziko ditugoa.

Baina ohar bat bukatu aurretik: honelako lanak burutzat eta ikasiz piztuko dela berriz euskal literaturaz. Ez bestela. Euskal literatura gramatika eta hiztegi aldian «aspergarririk» honetatik jaregiteko, honelako gramatika eta hiztegi-lan egokitik igaro behar da.

Mila zorion beraz, bihotz-bihortzez, Jaxinto F. Setien eta honen laguntzale pijoel. Bejondeizuel! Eta, ekin!

LARRESORO